Освітня технологія „РОСТОК”

Учителю початкових класів

Матвійчук В.В., Пушкарьова Т.О.

УРОКИ

З НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

в 1 класі

Частина IV

Навчально-методичний посібник

Суми
ТОВ НВП „Росток А.В.Т.”
2020

Тема. Чи може бути життя без Сонця?

Мета: збагатити знання учнів про Сонце як зірку; з'ясувати значення Сонця для природи; пробуджувати інтерес до навколишнього світу; розвивати фантазію, уяву, кмітливість; виховувати інтерес до природних явищ, бажання вивчати навколишній світ.

Хід уроку

І. Самовизначення до діяльності

Учитель у віршованій формі вітається з дітьми, використовуючи засоби пантоміми:

Промінчик весняний заглянув у клас
І в коло велике зібрав, друзі, нас!
З'єднаймо долоньки свої
І радо всміхнімось –
Я вам, ви – мені.
Колом сонечко іде,
За собою день веде,
Станьмо разом, станьмо в коло –
Станем Сонечком у школі!

Далі вчитель просить дітей привітатись один з одним, додаючи до імені пестливу назву «сонечко», наприклад: «Доброго ранку, сонечко Марійко!». Варто нагадати учням правила утворення форми звертання в українській мові *(Марійко, Василько, Тарасе, Олеже тощо)*.

ІІ. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

Гра «Що зайве? Чому?»

(На екрані малюнки каменя, води, землі, неба й зорі, хмари, гори, м'яча.)

Учитель:

– Розгляньте уважно малюнки предметів і скажіть, який предмет серед них є зайвим? Поясніть свою думку. *(Це тіла неживої природи.)* Відгадайте загадку, і ви дізнаєтесь, про що ми говоритимемо на уроці.

Все від нього навкруги
Набирається снаги.
Тільки ранок настає,
Виглянь у віконце –

Всім воно життя дає,
Променисте... *(сонце)*.

– Що допомогло вам відгадати загадку? Що ви знаєте про Сонце? Якого воно кольору? Форми?

– Як ми лагідно називаємо Сонце? Чому ми так любимо його? Чи можливе життя без Сонця? Які справи є в Сонечка? (Завдання 1, с. 3.)

III. Постановка навчального завдання

IV. Побудова проекту виходу з утруднення

Учитель:

– Діти, а тепер спробуйте уявити, щоб сталося б із нашою планетою, якби Сонце зникло? *(Відповіді учнів і узагальнення їх учителем):*

– Землю поглине пітьма, у темряві рослини загинуть. Тварини помруть з голоду. Загинуть і люди від нестачі їжі й тепла. Помре все живе на нашій планеті, і перетвориться вона на крижану пустелю. На щастя, це неможливо, бо сонечко дарує своє світло й тепло кожного дня. Сонце знаходиться від нас на величезній відстані, тому воно здається нам маленьким. Якби ми могли поїхати до сонечка в гості, то наша подорож тривала б 200 років. На ракеті долетіти до нього можна за рік.

А маленькому промінчику Сонця потрібно лише 8 хвилин, щоб сягнути Землі.

Сонце – це зірка, велетенська розжарена куля, що складається з газів. Воно випромінює величезну кількість тепла. Цікаво, як виглядає поверхня Сонця? Чи є на ньому океани, суша? Учені, які ведуть спостереження за Сонцем через спеціальні телескопи, стверджують, що його поверхня нагадує кашу, яка постійно кипить, фиркає, булькає. Однак цю кашу не можна скуштувати, бо вона інакша: газова, дуже гаряча. Якщо наблизитись до Сонця, умить згориш.

Дослід 1

Учитель демонструє дітям дві однакові рослини, одну з яких вирощували деякий час у затемненому місці, а іншу – на освітленому підвіконні. Просить дітей порівняти зовнішній вигляд рослин і зробити висновок.

Дослід 2

Учитель:

– Сонячний Промінець запитує вас, чи бачили ви, як сходить і заходить Сонце? Мабуть, ви думаєте, що Сонце крутиться навколо Землі, але це не так. Насправді Земля обертається навколо Сонця, як і інші планети, що утворюють Сонячну систему. Скільки планет є в Сонячній системі? Назвіть їх. Як ви гадаєте, що позначають пунктирні лінії на малюнку? (Завдання 4, с. 4.)

(Учитель коментує, а учні інсценують рух Землі навколо Сонця.)

– Земля обертається навколо Сонця – відбувається зміна пір року. Коли Земля обертається навколо своєї осі – відбувається зміна дня і ночі.

Дослід 3

Учитель:

– Спробуйте подивитися на Сонце через книжку, зошит, пенал. Чи проходить сонячне світло крізь непрозорі предмети? *(Крізь непрозорі предмети сонячне проміння не проходить, тому утворюється тінь.)* Погляньте на Сонце через шматочок скла, прозорої пластмаси, плівки.

– Назвіть інші предмети, крізь які також можна побачити Сонце.

Дослід 4

Учитель запитує в дітей, що вони знають про Сонце, і доповнює їхні відповіді науковими відомостями. Пропонує дітям визначити, чи однаково сонце нагріває різні поверхні. Для цього кладе на підвіконня, освітлене сонцем, кольорові аркуші *(білого і чорного кольорів)*. За певний проміжок часу просить дітей доторкнутися до цих аркушів і зробити висновок, поверхня якого кольору нагрілась найшвидше, а який колір тільки відбиває сонячне тепло. *(За відсутності яскравого сонця можна провести експеримент із використанням іншого джерела світла, наприклад, ліхтарика, настільної лампи тощо)*. Учитель запитує дітей, як така властивість кольору може допомогти/зашкодити людині у повсякденному житті *(наприклад, у спекотний літній день краще вдягнути головний убір світлого чи темного кольору; який сніг швидше розтане – брудний або чистий)*.

Дослід 5

Учитель заздалегідь висіває під поліетиленовою плівкою будь-яке насіння, котре проростає за 3-4 дні *(пшениця, кріп, петрушка, рицина тощо)*. Напередодні демонстрації ставить горщик із пророщеними рослинами у центр класної кімнати. Розглядає з дітьми стебельця рослин і запитує, чому всі вони спрямовані в один бік. Потім переносить горщик на освітлене підвіконня і залишає його там. Через деякий час знову оглядає разом з дітьми стебельця рослин. Запитує учнів, чому стебла змінили своє положення, ставши майже рівними? Просить дітей сформулювати відповідні висновки.

Групова робота

Учитель:

– Сонячний Промінчик пропонує вам виконати завдання на картках. Позначте кружечками червоного кольору ті предмети, які не можуть жити без сонячного світла і тепла. Поясніть свою думку.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Читання казки «Де сонечко живе?»

Учитель запитує в дітей, чи знають вони, де «живе» сонечко? Пропонує прочитати казку, яка може дати відповідь на це запитання *(словацька народна казка «Де живе сонечко?»)*.

Надійшла велика хмара і закрила на небі Сонечко. Сумно всім стало. Вирішили всі повернути Сонечко. Пішли шукати його...

Учитель запитує дітей, як могли розвиватись події, описані в казці, далі? Вислуховує всі можливі припущення. Демонструє учням ілюстрації, за змістом яких просить відтворити продовження казки.

Роздає дітям аркуш із колом, кажучи, що це – сонечко, яке «загубило» свої промінчики. Просить дітей накреслити сонечку промінчики.

Вправа «Асоціативний кущ»

Що ж дає нам Сонце?

СВІТЛО

ТЕПЛО РАДІСТЬ

ЖИТТЯ КРАСУ

СИЛУ ЕНЕРГІЮ ГАРНИЙ НАСТРІЙ

Моделювання зміни дня і ночі за допомогою глобуса і джерела світла.

Учитель моделює зміну дня і ночі за допомогою глобуса *(м'ячика)* і джерела світла *(ліхтарика, свічки тощо)*. Запитує в учнів, що станеться, якщо день і ніч ніколи не будуть змінюватись? Просить дітей обґрунтувати власну відповідь.

Обговорення української народної казки «День і ніч»

День і ніч

Жили собі День і Ніч. Були вони сусідами і навіть друзями.

І тут прийшло до них Сонечко та почало гратися з квітами й деревами. Сподобалося це Дневі, і став він із Сонцем товаришувати, забувши про Ніч. Побачила це Ніч і дуже розгнівалась, що Сонце всі люблять, а її навіть не бачать. Вирішила Ніч зробити прикрість. Вона запросила Сонце в гості, а коли воно прийшло, закрила в темну кімнату. І стала Ніч володарювати на землі. Усе заснуло. На третій день прокинулась білосніжна Конвалія й почала будити всіх лісових мешканців:

– Ми повинні врятувати Сонечко, бо без нього всі загинемо, – сказала вона.

Квіти попросили в доброї чарівниці допомоги. Вона визволила Сонце. Коли воно з'явилось на небі, квіти дуже зраділи, закивали своїми голівками, вітаючи Сонечко.

Побачила це Ніч і каже:

– Якби я була світлою, мене теж любили б...

А Чарівниця їй відповіла:

– Мало бути світлою зовні, потрібно мати ще й світлу душу.

Почув ту розмову День і каже:

– Не засмучуйся, Ніченько, спробуймо розподілити земний час: коли світить Сонце, той час називатиметься Днем, а коли не світить – Ніччю.

Так і поділились вони між собою.

Учитель разом з учнями обговорює, чи було мудрим рішення Дня? Чому? Чи може День «наздогнати» Ніч? Розкажіть, що можна побачити на небі вдень, а що – вночі (завдання 8, с. 7).

VI. Включення в систему знань і повторення

Гра «Закінчи думку»

Сонце – це величезна розжарена ... *(куля)*.

Завдяки Сонцю на нашій планеті існує... *(життя)*.

Сонячні промені несуть на Землю... *(світло й тепло)*.
Сонце потрібне всьому ... *(живому)*.

Вправа «Фантастичні гіпотези»

Учитель пропонує дітям повчитись висувати фантастичні гіпотези. Для цього заздалегідь готує набір із 10 карточок: на п'ятьох – різні зображення сонця, на інших – об'єкти, які виконують певні дії. Учні витягують по дві картки одночасно й висловлюють власні фантастичні гіпотези, обґрунтовуючи їх, наприклад: «Щоб було б, якби сонце вміло співати? Воно проспівало б веселу пісню про прихід весни...».

VII. Рефлексія діяльності

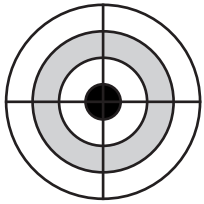

Кольорова рефлексія

Використовуючи малюнок мішені, учні за допомогою кольорів позначають своє місце на уроці: червоний колір – «Я погано зрозумів матеріал і не зможу відповісти на запитання», жовтий колір – «Я зрозумів не все, мені потрібно повторити, перечитати, щоб дати відповідь на запитання, зелений колір – «Я все зрозумів і з легкістю даватиму відповіді на запитання».

Додатковий матеріал

Горобчик і вогонь

Стара Горобчиха дозволила нарешті своєму маленькому синочку вилетіти з гнізда. Зрадів Горобчик, вилетів, пурхає та все матір питає: «А це що? А то що таке?». Пояснила йому мати, що таке земля, трава, дерева, кури, гуси, ставок. Та ось Горобчик побачив у небі величезну кулю й питає матір: «А це що?». «Це Сонце, – каже Горобчиха, – воно світить і пече». «А що таке Сонце?» – знову питає невгамовний Горобець. «Ну навіщо тобі все це знати? – буркотливо питає мудра Горобчиха. – Це вогонь». «А мені хочеться знати, що таке Вогонь», – зацвірінчав Горобчик і полинув усе вище й вище – до Сонця. Летів, поки не обпалив тоненьке пір'я своїх крилець. Наполохався й повернувся додому. Мати чекала на нього ні жива ні мертва. «Ну, тепер я знаю, що таке Вогонь», – сказав Горобчик.

Тема. Поміркуйте знову, діти: без води могли б ми жити?

Мета: формувати уявлення учнів про властивості води, про зміну її агрегатного стану; розкрити значення води для рослин, тварин, людей; розширювати уявлення школярів про значення води в природі; розвивати пізнавальну активність, дослідницькі вміння учнів; формувати навички групової роботи; розвивати пам'ять, увагу, спостережливість, допитливість, мовлення учнів; виховувати ощадливе ставлення до водних ресурсів планети.

Хід уроку

І. Самовизначення до діяльності

Учитель пропонує дітям розгадати кроссенс і дізнатися тему сьогоднішнього уроку. Кроссенс – асоціативна головоломка Ідея кроссенса проста. Це асоціативний ланцюжок, що складається з картинок.

Зображення розташовують так, що кожен малюнок має зв'язок із попереднім і наступним, а центральний поєднує за змістом відразу кілька малюнків. Завдання того, хто розгадує кроссенс, – знайти асоціативний зв'язок між сусідніми *(тобто тими, що мають спільний бік)* картинками. Зв'язки в головоломці можуть бути і поверхневими, і глибокими.

ІІ. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

Читання казки

В одній чарівній країні жили щасливі люди. Сади рясніли фруктами, поля колосилися житом і пшеницею, на луках паслася худоба, у лісах співали птахи.

Але сталось якесь лихо, і вся благодать почала пропадати: рослини зів'яли, корови перестали давати молоко, птахи полетіли. Засумували люди, задумались і звернулися за порадою до Мудреця. Вислухав їх Мудрець, узяв гілочку верби і пішов з нею по лісах, по полях і городах. Зупинився Мудрець за городами та й сказав: «Копайте тут – знайдете скарб». Люди копали день і ніч.

– Що знайшли люди? *(Учитель демонструє кошик.)*

– Мудрець передав нам часточку скарбу, щоб ми теж стали мудрішими. Що ж у кошику? *(Там пляшка з водою.)* Нам треба довести, що вода – справжній скарб на планеті Земля.

III. Постановка навчального завдання

IV. Побудова проекту виходу з утруднення

Учитель:

– Буває хмаркою вона,
Пушинкою буває.
Бува, як скло, крихка й тверда –
Це звичайнісінька – ... *(вода)*.

– Де сховалась вода на малюнках? Розкажи. Покажи стрілочками (завдання 2, с. 14).

– Кожна краплина води є дорогоцінним даром природи. Із водою дуже добре знайомий кожен, хто звик умиватися вранці, влітку плавати в морі, взимку кататися на ковзанах, пити чай і ліпити снігову бабу. Однак деякі властивості води можуть вас здивувати.

Учитель показує глобус:

– Який колір переважає? *(Синій, блакитний.)* Що ми малюємо блакитним кольором? *(Воду.)* Що це означає? *(Що на Землі води більше, ніж суші.)*

– Де ж зустрічається вода в природі? Відгадайте загадки.

Хтось відкрив на небі душ,
Повно на землі калюж.
І на нас водиця ллється.
Як це явище зоветься? *(Дощ.)*

Біле покривало весь світ обійняло. *(Сніг.)*

Під вікном моїм калюжа
Уночі замерзла дуже.
Узялася склом твердим, –
Добре ковзатись на нім. *(Лід.)*

Пухнаста вата летить крилата.
Чим вата нижче, тим дощик ближче. *(Хмара.)*

Біжить – біжить – не вибіжить,
Тече – тече – не витече. *(Річка.)*

– Розкажи, для чого потрібна вода всьому живому на Землі. (Завдання 16, с. 20.)

Дослід 1

Учитель:

– Визначте смак, запах і колір води.

(Учитель наливає чисту воду в склянки, що стоять на партах.)

– Понюхайте її, спробуйте на смак, опустіть у воду монетку, ґудзика, намистинку. Чи змінився у воді колір предмета? Чи добре видно занурений у воду предмет?

Учні роблять *висновок*: вода – прозора рідина без кольору, запаху і смаку.

Дослід 2

Учитель:

– Перевірте, яку форму має вода. Розгляньте посудини та скажіть, чи однакову форму вони мають? Як це перевірити? Перелийте воду з однієї посудини в іншу. Чому вам так швидко й легко вдалося це виконати? Зробіть висновки. Чим вода відрізняється від шматка дерева або каменя? *(Її не можна взяти в руки, бо вона рідка.)* Чи має вода якусь форму?

Висновок: вода є плинною безформною рідиною.

Дослід 3

Перша група одержує пляшечки з одеколоном і водою.

Друга – з бензином і водою. Третя – з оцтом і водою.

Учні нюхають їх, переконуються, що деякі рідини мають запах, а чиста вода запаху не має.

Висновок: вода – це рідина; вона прозора, безколірна, не має запаху.

Дослід 4

Перша група кидає в склянку з водою грудочку цукру. Друга група – ложечку солі. Третя група насипає пісок.

Висновок: вода – розчинник. Одні речовини розчиняються у воді, інші – не розчиняються.

Дослід 5

Учитель по-різному заповнює кілька склянок із водою. Обережно стукає ложкою по краю кожної склянки. Діти спостерігають і аналізують звуки, які при цьому виникають.

Висновок: при різній кількості води ми отримуємо різні звуки. Висота звуку залежить від кількості води у склянках: чим менше води, тим вище звук.

Дослід 6

Учитель наливає у пляшку підфарбовану воду і закриває її кришкою з трубочкою. В одну посудину наливає гарячої води, в іншу – холодної. Опускає пляшку спочатку в посудину з гарячою водою, потім – із холодною.

Висновок: коли вода нагрівається, її об'єм збільшується. Коли вода охолоджується, її об'єм зменшується.

Дослід 7

Цей простий дослід покаже дітям кругообіг води в природі в дії. Для його проведення спочатку необхідно зробити тераріум у такий спосіб:

1) допомогти дитині розрізати пластикову пляшку на дві половинки, використовуючи для цього ножиці. Потім за допомогою ножа зняти носик пляшки *(це робить доросла людина)*;

2) заповнити ємність гравієм або керамзитом *(для дренажу)*, активованим *(деревним)* вугіллям *(його можна знайти в зоомагазинах)*, а решту – вологим ґрунтом; посадити в ґрунт рослини та пластмасові іграшки;

3) прикріпити верхню частину пляшки до нижньої клейкою стрічкою, покласти невеликий гумовий м'ячик на отвір пляшки

для герметизації *(у разі потреби використайте як герметик гарячий клей)*. Поставити тераріум у яскраво освітлене місце, але не під пряме сонячне проміння, і спостерігати за тим, як міні-сад зростає.

Дослід засвідчує, що в тераріумі вода рухається з ґрунту до рослини, виходить у повітря й повертається назад. Цей процес отримав назву кругообігу води в природі.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Учитель:

– А ось іще один секрет. *(Кладе в посудину мішечок із льодом.)*

– Доторкніться руками, спробуйте перекласти кригу в склянку. Чи змінилася форма льоду? Як називається такий стан води? У що взимку може перетворюватися вода?

Робота в групах

Учитель:

– У вас на партах – розрізаний малюнок. Складіть малюнок, відгадайте загадку й визначте, у якому стані перебуває вода.

І група

Я прозорий і твердий,
Ходять, їздять по мені.
Не тону я у воді,
Не горю я у вогні. *(Лід.)*

ІІ група

Біле, як сорочка,
Пухнасте, як квочка.
Крил не має,
А гарно літає.
Що це за птиця,
Що сонця боїться? *(Сніг.)*

Візьміть до рук пакетики з гуашшю та, розмазуючи пальчиками фарбу в різні боки від центру, намалюйте сестричку Капітошки – Сніжинку.

ІІІ група

Зоря-зоряниця по небу гуляла,
Плакала-ридала, місяць бачив – не підняв,
сонце встало і забрало. *(Роса.)*

А вода – це справжнє диво!
Як прожити без води?
З нею ми завжди щасливі,
З нею в нас нема біди.

Є вода – ростуть рослини:
Ліс, сади, рясні поля.
Це чудово для людини,
І радіє вся Земля.

Плавають в водичці діти,
Риби у воді живуть.
Розцвітають в лузі квіти
І рясні дощі ідуть.

Кругообіг повсякчасно
На Землі вода веде.
Тож з водою всім прекрасно
І біди нема ніде!

VI. Включення в систему знань і повторення

Гра «Добре чи погано?»

– У нас протікає маленька річечка. Вода в ній чиста і прозора. У ній ми купаємося.

– Неподалік від нашого будинку протікає річка. Підприємство скидає в її воду різні відходи.

– У водопровідній воді дуже багато хлору. Наша сім'я вживає тільки відстояну воду.

– За нашою школою, у садку, дзюрчить джерельце. Вода в ньому чиста й холодна.

(Якщо учні оцінюють твердження позитивно, вони сигналізують про це зеленою карткою, якщо ж негативно – червоною.)

VII. Рефлексія діяльності

Сьогодні я навчився …
Я хотів би ще дізнатися про …
Найбільш цікавим сьогодні було …
Мені найбільше сподобалось …

Тема. Поміркуйте ще раз, діти: без повітря можна жити?

Мета: поглибити знання учнів про склад і властивості повітря, його значення та місцезнаходження на Землі; формувати пізнавальні інтереси щодо вивчення природи; розвивати логічне мислення, творчу уяву, культуру мовлення, уміння спостерігати, аналізувати, робити висновки; розширювати лексичний запас учнів; розвивати комунікативні вміння в процесі колективної діяльності; виховувати шанобливе ставлення до світу природи, бажання брати активну участь у природоохоронній діяльності.

Хід уроку

І. Самовизначення до діяльності

Робота в парах «Що я побачив дорогою до школи?»

Учитель пропонує учням поділитися враженнями про те, що цікавого вони побачили дорогою до школи. Після виконання завдання педагог запитує в учнів, чий співрозмовник побачив щось цікаве дорогою до школи.

Далі вчитель підводить дітей до висновку про те, що світ навколо нас дуже цікавий, тому його потрібно досліджувати. І саме цьому присвячено заняття, під час яких учні стають справжніми дослідниками навколишнього світу. Перша ознака дослідника – спостерігати і ставити запитання. Тому наступне завдання буде присвячено саме цьому.

ІІ. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

Учитель пропонує учням розшифрувати таємне слово, без якого на занятті не обійтися. Це слово означає «те, що довкола нас, – воно таке велике, що займає цілий світ, воно таке маленьке, що в найменшу шпаринку пройде».

ІІІ. Постановка навчального завдання

Учитель:

– Чим ми дихаємо? Що є необхідним для існування людини? Чому важко довго не дихати не тільки вам, дітям, а й тренованим спортсменам-підводникам? Що важливіше для живих організмів: їжа, вода чи повітря? *(Відповіді школярів.)*

– Поставте мету на сьогоднішній урок. Так, сьогодні на занятті ми дізнаємося, що таке повітря, які його властивості.

– Наша планета Земля оточена повітрям. Ми живемо на дні глибокого повітряного океану, котрий називається атмосферою. Повітря – природна суміш газів, з яких складається атмосфера Землі. Атмосфера – це газова оболонка Землі. Отже, повітря – це те, що нас оточує, але ми його не бачимо. Ми його відчуваємо тільки тоді, коли вітер дме на нас. Вітер – це рухоме повітря. Повітря не має певної форми, воно поширюється в усіх напрямках. Зараз ми знаходимось у класі: сидимо, відповідаємо, слухаємо. Ви запитаєте: «А де ж тут повітря?» Повітря навколо нас, але ми його не бачимо. Як ви гадаєте, чому? Як же дізнатися, що повітря дійсно існує? Проведемо досліди.

IV. Побудова проекту виходу з утруднення

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Групова робота

Дослід 1

Учитель:

– Візьміть до рук зошит і помахайте ним перед обличчям. Що ви відчули?

Висновок. Ми відчуваємо дотик, ніби щось холодне доторкнулося до нас. Але зошит до обличчя ми не прикладали. Отже, між зошитом і обличчям існує щось. Це і є повітря. Рух повітря – вітер.

Дослід 2

Учитель:

– Покладіть на долоню клаптики паперу. А тепер змахніть над ними зошитом. Що трапилось? *(Клаптики злетіли з долоньки.)* Чому? Тому, що ми зошитом сколихнули повітря. А повітря, у свою чергу, штовхнуло папірці, і вони злетіли. Повітря рухається навіть тоді, коли ми його не помічаємо. У повсякденному житті нам не доводиться думати про небо, повітря. Ми просто забуваємо про них. І лише під час бігу чи їзди, а також коли дме вітер чи шумить буря, ми відчуваємо опір нашому рухові. Усе це підтверджує існування повітря.

Висновок: повітря прозоре, воно рухається.

Дослід 3

Якщо ми візьмемо медичний шприц без голки, закриємо отвір рукою та спробуємо натиснути на поршень, він не зможе

рухатись: йому заважатиме повітря, котре міститься в ньому.

Дослід 4

Матеріал: склянка або невелика баночка, аркуш, кухоль з водою, миска.

Хід роботи:

1. Налийте у склянку води.
2. Щільно накрийте склянку аркушем.
3. Притримуючи аркуш рукою, переверніть склянку над мискою.
4. Приберіть руку.
5. Що ви бачите?

Висновок: аркуш щільно тримається на склянці, і вода не витікає з неї, оскільки повітря тисне на аркуш сильніше, ніж вага води всередині склянки.

Дослід 5

Матеріал: повітряна кулька, порожня пляшка, відро.

Хід роботи:

1. Одягніть повітряну кульку на горло пляшки.
2. Налийте у відро гарячої води.
3. Поставте пляшку у відро і трохи зачекайте.
4. Що ви бачите? Чому кулька надулась?

Висновок: повітря при нагріванні розширюється та проникає в кульку, надуваючи її.

Дослід 6

Матеріал: три свічки, три різні за об'ємом склянки, секундомір, сірники.

Хід роботи:

1. Запалити сірниками всі свічки.
2. Накрити їх склянками одночасно.
3. Де вогонь горить довше й чому?

Висновок: першим погас вогонь під найменшою склянкою, оскільки повітря там найменше. Останньою згасла свічка під найбільшою склянкою, бо там повітря найбільше. Отже, повітря підтримує вогонь.

Дослід 7

Матеріал: олівець, ножиці, квадратний аркуш паперу, нитки, свічка.

Хід роботи:

1. Виріжте із квадрата спіраль.

2. У центрі спіралі зробіть отвір і просуньте крізь нього нитку. Кінець нитки прив'яжіть до олівця.

3. Підвісьте спіраль над запаленою свічкою.

4. Що ви бачите?

Висновок: спіраль починає крутитись, оскільки повітря нагрілось і почало підніматися вгору.

VI. Включення в систему знань і повторення

Групова робота

Завдання: розв'яжіть природні задачі.

1 група

У морозний день Юрко приніс додому повну пляшку олії. Через деякий час олія потекла по стінках пляшки, частина олії вилилась. Чому?

2 група

Хлопчик не вміє плавати. Він захотів скупатись у річці. Товариш позичив йому надувний круг. Чому круг не тоне, а утримує хлопчика на поверхні води?

3 група

Дівчинка гралася з м'ячем. Раптом він натрапив на гострий предмет і пробився. Почувся гучний свист. Як пояснити це явище?

Гра «Так – ні»

1. Повітря належить до неживої природи. *(Так.)*
2. Без повітря людина проживе кілька годин. *(Ні.)*
3. Повітря – газоподібне тіло. *(Так.)*
4. Навколо нас немає повітря. *(Ні.)*
5. Повітря заповнює всі порожнини. *(Так.)*
6. Шар повітря навколо Землі називають атмосферою. *(Так.)*
7. Повітря погано проводить тепло. *(Так.)*
8. Повітря є всюди. *(Так.)*
9. У воді повітря немає. *(Так.)*
10. Вітер – це рух повітря. *(Так.)*
11. Вітер можна створити штучно. *(Так.)*
12. Рослинам повітря непотрібне. *(Ні.)*
13. Людина може не дихати 15 хвилин. *(Ні.)*
14. Брудне повітря корисне. *(Ні.)*
15. Рослини виділяють кисень у повітря. *(Так.)*
16. Приміщення не потрібно провітрювати. *(Ні.)*

VII. Рефлексія діяльності

Сьогодні я дізнався ...
Я зрозумів, що ...
Тепер я можу ...
Я відчув, що ...
Я навчився ...
Я зміг ...
Мене здивувало ...
Мені було цікаво ...
Я відчував труднощі ...
Я виконував завдання, які ...
Мені вдалося ...
Я ще потребую ...
Я зробив для себе висновок про те, що ...

Додатковий матеріал

Ласкавий вітер і холодний вітрюган

У темному лісі, у глибокому яру спали два вітри. Ласкавий Вітер – хлопець із синіми очима. А холодний Вітрюган – дід із колючою бородою.

Настала зима. Сонечко не могло піднятися високо над землею. Білі сніги вкрили поле. Зашуміло тривожно верховіття дерев. Прокинувся у глибокому яру холодний Вітрюган. Встав, вийшов з лісу. Застогнала хуртовина. Іде по землі холодний Вітрюган, замерзають річки, гуде хуртовина.

Та ось піднялося сонечко вище над землею. Заболіла спина у холодного Вітрюгана. Поплентався він у темний ліс, заліз у глибокий яр.

Прокинувся ласкавий Вітер, вийшов з лісу.

Засміялося сонечко, потекли струмки, зацвіли квіти, зашуміли трави. *(В. Сухомлинський.)*

Зроби вітрячок

Вітер – «невидимка». Його не можна сприйняти зором, зате можна побачити, як він рухає тіла. Простий вітрячок можна зробити зі щільного паперу у формі квадрата, трикутника та шестикутника. Зроби глибокі розрізи від кутів до центра *(не доходячи до центра кілька сантиметрів)* і загни кінці. Отриману фігурку закріпи на паличці за допомогою дроту й намистинок. Вийди на вулицю та подивись, як вітер обертає

лопаті твого вітрячка. Чим сильніший вітер, тим швидше обертаються лопаті.

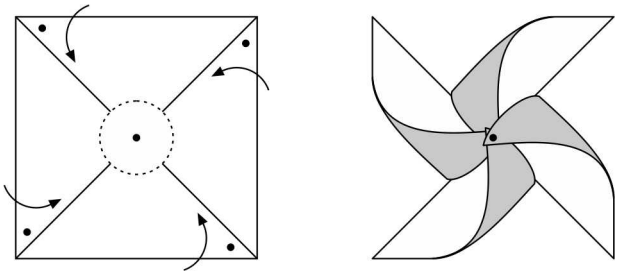

Тема. А скажіть-но, любі діти, без землі могли б ми жити?

Мета: формувати уявлення учнів про поняття «ґрунт», «перегній», «чорнозем»; подати школярам відомості про склад ґрунту, його роль у житті рослин, про охорону ґрунтів; розвивати спостережливість, уміння аналізувати, робити висновки; виховувати інтерес до самостійної експериментальної роботи, бережне ставлення до природи, любов до рідного краю.

Хід уроку

І. Самовизначення до діяльності

ІІ. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

Вправа « Асоціації»

Учитель:

– Відгадайте загадки:

• Вона весь світ годує, сама ж нічого не їсть.

• Не людина, а п'є, не кухар, а всіх годує.

• Дітей не народжує, а всім мати рідна.

• Мене б'ють, колотять, перевертають, ріжуть – я все терплю й усім добром плачу. *(Земля.)*

– Заплющіть очі. Назвіть перше, що спадає на думку, коли ви чуєте слово «земля».

– Слово «земля» багатозначне: це назва нашої планети, на якій ми всі живемо; це суходіл як протиставлення водному і

повітряному простору; крім того, земля – це країна, держава і взагалі якась велика територія.

– Ми з вами сьогодні поговоримо про землю, на якій усе росте, про землю-матінку – нашу годувальницю.

III. Постановка навчального завдання

Учитель:

– Видатний чеський письменник Карел Чапек якось зауважив, що «людина, по суті, зовсім не думає про те, що в неї під ногами. Завжди мчить... Найбільше – погляне, які прекрасні хмарки в неї над головою... І жодного разу не подивиться собі під ноги, не похвалить: який прекрасний ґрунт!».

– Сьогодні ми не просто похвалимо ґрунт, а поміркуємо: що ми хотіли б дізнатися про цей чудовий витвір природи? Отже, визначте мету сьогоднішнього уроку.

IV. Побудова проекту виходу з утруднення

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Учитель:

– Якщо ми уважно розглянемо фото крутого берега Дніпра, то побачимо шари ґрунту. Верхній шар найтемніший, він пронизаний корінням рослин, тут живуть численні тварини – черв'яки, жуки, мурашки, кроти. А такі тварини, як лисиці, борсуки, миші, риють нори під землею і мешкають там. Крім живих організмів, у цьому шарі трапляються відмерлі частини рослин, рештки дощових черв'яків, комах та інших тварин. Рослинні, тваринні рештки під впливом мікроорганізмів розкладаються й утворюють гумус, або перегній, – органічну частину ґрунту. Він може бути від 1 см до 1 м і більше. Чи знаєте ви, що найродючіший ґрунт – чорнозем? Наша Батьківщина Україна багата на чорноземи.

Наступні шари – граніт, вапняк, пісок, глина та інші гірські породи, з яких упродовж мільйонів років і утворюється ґрунт. Поміркуй, що і як впливає на утворення ґрунту. Вкажи стрілочкою. (Завдання 8, с. 32.) Аби ґрунт був родючим, його треба удобрювати, виривати бур'яни, садити культурні рослини. Також необхідно орати землю трактором, тоді ґрунт буде пухким, і рослинки краще ростимуть у ньому. Крім того, не можна викопувати черв'ячків із ґрунту, адже вони збагачують його необхідними солями та поживними речовинами.

Робота в класній лабораторії

Дослід 1

Учитель:

– Візьмемо склянку з водою і кинемо в неї грудочку ґрунту. Що ви помітили? *(Бульбашки.)* Зробіть висновок. *(У ґрунті міститься повітря. Воно заповнює всі порожнини між частинками ґрунту. У ґрунті, який складається з грудочок, є багато повітря.)* Для чого повітря потрібне у ґрунті? *(Повітря необхідне для дихання коренів. Щоб у ґрунті було більше повітря, його розпушують.)*

Дослід 2

Учитель:

– Насиплемо ґрунт у бляшану банку і нагріємо на спиртівці. Потримаємо над ґрунтом шматок скла чи дзеркала. *(Накриємо грудочку ґрунту сухою серветкою.)* Що ви помітили? Чому це відбувається? *(Серветка стала вологою.)*

– Який висновок можна зробити? *(У ґрунті міститься вода.)* Як вода потрапляє у ґрунт? *(Вода надходить у ґрунт під час випадання дощу чи снігу.)* Для чого вода потрібна у ґрунті? *(Вода є необхідною для життя рослин. З водою корені всмоктують із ґрунту корисні речовини.)*

Дослід 3

Учитель:

– Продовжимо нагрівати ґрунт. Над ним з'явиться димок, і ми відчуємо запах перегною. Зробіть висновок. *(До складу ґрунту входить перегній.)*

Дослід 4

Учитель:

– Якщо прожарений ґрунт покласти у склянку з водою, розмішати, а потім дати відстоятися, то ми побачимо, що на дно склянки осяде шар піску, а над ним буде шар глини. Зробіть висновок. *(До складу ґрунту входять пісок і глина.)*

Дослід 5

Учитель:

– Якщо зі склянки відлити відстояної води і повністю випарувати її, то на дні посудини залишиться трохи білої речовини. Це мінеральні солі. Вони були у ґрунті, потім

розчинились у воді, а після випаровування перетворилися на маленькі кристалики. Зробіть висновок. *(До складу ґрунту входять мінеральні солі.)*

VI. Включення в систему знань і повторення

Робота з прислів'ями (завдання 9, с. 32)

Учитель:

– Як ви розумієте прислів'я: «Земля – тарілка: що покладеш, те й візьмеш»?

Гра «Правда чи неправда» *(використання фішок)*

Ґрунт – верхній родючий шар землі.
У ґрунті ростуть рослини.
Птахи живуть у ґрунті.
Чим менше в ґрунті перегною, тим вищий урожай.
Перегній надає ґрунту чорного кольору.
У ґрунті немає води та повітря.
Усі люди повинні берегти ґрунти.

Гра «Незакінчене речення»

Відмерлі рештки рослин і тварин – це ... *(перегній)*.
Якщо ґрунт буде поживним, він дасть нам багатий ... *(урожай)*.
Найкращий ґрунт чорного кольору має назву ... *(чорнозем)*.
У ґрунті можуть жити ... *(тварини)*.

VII. Рефлексія діяльності

Анкета

На уроці я працював	активно/пасивно
Своєю роботою на уроці	задоволений/не задоволений
Урок для мене видався	коротким/довгим
На уроці я	не втомився/втомився
Мій настрій	поліпшився/погіршився
Матеріал уроку був для мене	зрозумілий/незрозумілий; корисний/некорисний; цікавий/нудний

Тема. Яка вона, планета наша, яка будова нашої Землі?

Мета: подати учням відомості про внутрішню будову Землі; формувати навички групової пошукової діяльності; розвивати мовленнєву активність, критичне мислення учнів; виховувати інтерес до вивчення навколишнього світу, сумлінність і наполегливість у процесі навчальної роботи.

Хід уроку

І. Самовизначення до діяльності

ІІ. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності.

ІІІ. Постановка навчального завдання

Дослідницька гра «Які таємниці має земна кора?»

Якщо погода сприяє, проведіть більшу частину цього заняття в такому місці, де діти зможуть знайти різні гірські породи; якщо ні, то вам доведеться помандрувати в уявну екскурсію у пошуках таємниць. Попросіть учнів стати в коло. Повідомте їм, що розгадування таємниць – справа детектива або дослідника; сьогодні учні перебуватимуть у ролі науковців і досліджуватимуть таємниці земної кори. Скажіть, що всі дослідники люблять не тільки спостерігати і ставити запитання, а й проводити експерименти. Тому запропонуйте здійснити наступний експеримент. Учні закривають долонями очі, і педагог питає їх, чи бачать вони дерево з ніжним зеленим листям. Діти відповідають, що ні. Тоді вчитель пропонує їм розплющити очі й питає, що бачать вони зараз. Після відповідей учнів педагог цікавиться, що ж допомогло школярам побачити красу довкілля? Які ще органи чуття допомагають нам спостерігати за явищами навколишнього світу?

Групи отримують «мисливський» перелік та обирають для дослідження різні ділянки на визначеній учителем території. Учитель регламентує час, потрібний для виконання завдання.

Групам необхідно обрати куточок природи на певній ділянці, знайти на цій території тіла неживої природи із «мисливського» переліку і презентувати результати роботи іншим групам, розказавши, як вони визначили об'єкти неживої природи *(перелічити знайдені групою об'єкти неживої природи; назвати ознаки, які допомогли визначити об'єкти неживої природи)*.

«Мисливський перелік»

Щось липке, схоже на пластилін.
Щось сипуче.
Щось гостре.
Щось гарне.
Щось, що може виблискувати.

Учитель:

– Усі планети, у тому числі й наша Земля, колись були такими ж гарячими, як і зорі. Поступово вони остигали. Зовні Земля здається холодною, насправді ж усередині вона досі розпечена. Якби ми могли розібрати земну кулю, як цибулину, то побачили б наступне: наша планета складається з кількох шарів твердих порід. Зовнішній шар Землі називається земною корою. Це саме той шар, на якому ми живемо. Під корою розташовано шар, котрий має назву мантії – це товстий шар розм'якшених гірських порід. Під мантією міститься зовнішнє ядро. Яке ще ядро може бути в земній кулі, якщо є зовнішнє? У центрі земної кулі розташовано внутрішнє ядро. Внутрішнє та зовнішнє ядра складаються з металів – заліза й нікелю, – розжарених до височезних температур. Вони перебувають у розплавленому стані. Інколи ці розплавлені метали разом із гірськими породами вириваються на поверхню Землі. Хто здогадався, про яке явище йдеться? Розгляньте уважно схематичне зображення Землі. Який із прошарків Землі найтонший? Обведіть його назву (завдання 1, с. 33). Земну кору утворюють гірські породи. Це глина, пісок, крейда та інші – те, що ви знайшли під час дослідницької гри. Люди навчились використовувати більшість гірських порід у побуті та господарстві. Розкажіть про використання знайдених вами гірських порід (завдання 4, с. 34). Такі гірські породи називаються корисними копалинами.

IV. Включення в систему знань і повторення

Для проведення цього етапу уроку вчитель готує інформацію про корисні копалини, які добувають у місцевості, де живуть учні. Розповідає, для чого їх використовують.

Гра «Відгадай, опиши»

Роблять з мене речовини:
Фарби, штучнії тканини,

Ліки і картон, пластмаси –
Отже, справжнє я багатство.
Хоч в болоті народився,
Та й на полі знадобився:
Я ще й добриво чудове,
І зігрію я будови,
Бо й на паливо годжусь.
Чи впізнали, як я звусь? *(Торф.)*

Маслянista рідина,
З різким запахом вона,
Темно-бурий колір має,
Під землею залягає.
І радіють, як знайдуть:
Чорним золотом зовуть.
Бо робитимуть із неї
Все, потрібне для людей:
Гас, бензин, машинне масло,
Фарбу, гуму і пластмаси. *(Нафта.)*

Я родом з дна морського,
Природи я дитина.
Від мармуру до крейди –
Це все моя родина.
Ми містим газ, від оцту
Пускаєм бульбашки,
Потрібні в будівництві
Усі ми – ... *(вапняки)*.

До складу гуми і пластмас,
Бензину входить він,
Ніяк не видимий для нас,
З далеких свердловин,
По трубах із глибин землі
Приходить в дім до нас –
Безбарвне паливо, легкий,
Наш друг – ... *(природний газ)*.

Чорне, блискуче, добре горить,
Взимку зігріє, людей звеселить. *(Вугілля.)*

Камінь я, гірська порода,
Я також дитя природи,

Я зернистий і твердий,
Я матеріал міцний.
Можна пам'ятник зробити,
Коли треба – роздробити,
Я годжуся на бруківку,
Для спорудження домівки,
Я не мармур, не магніт,
А такий собі ... *(граніт)*.

V. Рефлексія діяльності

Вправа «Незакінчені речення»

Учитель просить дітей підсумувати заняття і продовжити речення: «Найбільше мене вразило...», «Найцікавішою новою інформацією для мене стало....», «Для мене було важко ...», «Я хочу довідатись більше про...».

Тема. Сонце, повітря, ґрунт і вода разом дарують планеті життя

Мета: розширювати уявлення учнів про довкілля, про воду, повітря та їхнє значення в житті людини; розвивати пізнавальні інтереси, естетичні почуття молодших школярів; виховувати любов до природи, дбайливе ставлення до навколишнього світу.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

III. Постановка навчального завдання

Учитель:

– Діти, усі ви любите казки, і сьогодні ми з вами перегорнемо сторінки найдивовижнішої казки у Всесвіті – нашої планети Земля. Виявляється, що на Землі є п'ять велетнів-чарівників, без яких нічого б не було. Це сама Земля – жива космічна перлина, на якій ми живемо. Це Сонце, що зігріває планету. Це повітря, що ним дихає все живе, вода – дивовижна цариця життя. І ще є велика земна людська любов до всього живого.

Велетні вони тому, що захищають усіх нас, і без них ми не можемо обійтись. Але й насправді вони дуже-дуже великі. Наприклад, наша планета в діаметрі має 12 756 км, уздовж екватора її обсяг становить 40 000 км. А Сонце у 109 разів більше за Землю. Сьогодні на занятті ми спробуємо з'ясувати, чи насправді наші велетні-чарівники є такими важливими та чи потрібно продовжувати їх досліджувати, вивчати?

IV. Побудова проекту виходу з утруднення

Дискусія «Чим цікавий кожен день?»

Діти разом з учителем обговорюють прикмети того дня, коли проводиться заняття. Педагог повідомляє, що кожен день має свої особливості, наприклад, 20 березня вважається початком астрономічної весни, іншими словами – це день весняного рівнодення, тобто день за тривалістю дорівнює ночі. Рухаючись по своїй траєкторії, сонце перетинає екватор і піднімається догори. Учитель запитує дітей, які наслідки матиме підняття сонця все вище і вище над горизонтом? *(Сонячне проміння нагріває земну поверхню неоднаково. Чим Сонце вище, тим сильніше воно нагріває Землю.)*

Саме цього дня наші предки врочисто відзначали велике «сонячне свято» – час, коли день перемагає ніч, весна – зиму, починається новий рік за сонячним календарем. Із цього часу починається відродження природи. Як Сонце впливає на повітря, воду і ґрунт, на життя рослин і тварин? (№ 1, с. 39.) Від Сонця на всі боки поширюється світло й тепло. Якби Сонце стало холодним, то земля опинилась би в темряві. Тільки далекі зірки давали б їй тьмяне світло. І тоді рослини і тварини загинули б. Усе живе вмить перетворилося б на крижані скульптури. Але поки існує велетень-чарівник Сонце, нічого поганого не станеться. Цей світлий велет захищає та зігріває землю, даруючи їй життя. Ніхто не може обійтися без цього доброго чарівника.

Однак кожна людина повинна пам'ятати, що від прямих сонячних променів треба захищатися, щоб не обпектись і не перегрітися, бо влітку вони можуть зашкодити.

Учитель також звертає увагу дітей на цікаві факти, які можна зустріти в навколишньому світі. Повідомляє, що в зимовому лісі іноді можна почути різкі звуки: це тріскає кора

дерев на стовбурах, які з одного боку нагріваються сонячним промінням, а з іншого – залишаються холодними.

Педагог також слухає повідомлення учнів про те, як Сонце впливає на існування всього живого на Землі.

Вправа «Сюрприз у коробці»

Учитель запитує, що ще у навколишньому світі впливає на життя рослин і тварин? Дати відповідь на запитання учням допомагає сюрприз у коробці, яку педагог заносить до класу. У ній заховано шматочок льоду на тарілочці. Школярам потрібно відгадати, що саме знаходиться в коробці. Для цього треба ставити питання, на які можна відповісти лише одним словом: «так» чи «ні». Після того, як діти відгадують, що заховано в коробці, педагог запитує, яка пора року приносить такі сюрпризи.

Вода не має кольору й запаху, це проста рідина, яка є будівельним матеріалом для всього живого на Землі. Людина і більшість тварин складаються на дві третини з води. Вона займає дві третини площі земної поверхні, а суша становить усього третину. Учені вважають, що Земля давно б охолола і перетворилась на мертве каміння, якби не вода. Відомо, що без їжі людина може прожити 120 днів. А без води – тільки 10-12 годин.

Вода є скрізь: у річках, озерах, морях і океанах, під землею і в повітрі. Вона перебуває у трьох станах: твердому, рідкому і газоподібному. У воді розчиняються солі, різні тверді речовини і навіть гази. Хоча загальна кількість води на землі не змінюється, однак людська діяльність значною мірою впливає на водні запаси планети. Наприклад, заводи і фабрики забруднюють водойми, і вода стає непридатною для пиття. Це загрожує вимиранням для всього живого. Отже, воду треба берегти, дбати про її чистоту. Для цього треба прибирати сміття біля водойм, розчищати джерельця, не спускати у воду отруйні речовини, насаджувати дерева уздовж берегів.

Вода весь час перебуває в русі. Вона випаровується з поверхні Світового океану й суші та піднімається в атмосферу. А опади у вигляді дощу, снігу, граду наповнюють річки й озера, підземні джерела, які, у свою чергу, повертаються до Океану. Водну поверхню Землі приводять у рух дві сили: енергія Сонця, під впливом якої вода випаровується, і сила

земного тяжіння, що повертає воду назад і рухає її. Цей рух називається кругообігом води в природі.

У світі існують і «водні дива». Так, «наймокрішим» місцем земної кулі вважається невелике індійське селище Черапунджі. Дощі тут ідуть майже щодня. На Землі також є місцевість, де дощ іде «на замовлення». Це північно-західна провінція Китаю Юньнань. Дощ тут починається навіть від голосного окрику. І чим сильніший галас, тим сильніший дощ.

І хоч на нашій планеті дуже багато води, однак ця вода, у переважній більшості, дуже солона *(така, як у морі)*. А прісної, придатної для використання, дуже мало. Тому воду потрібно використовувати економно. Як ви гадаєте, що означає економія води? *(Щільно закривати кран після того, як помиєте руки. Коли ви чистите зуби, набирайте у склянку потрібну кількість води, а кран хай буде закритим. Якщо з крана капає вода, слід сказати про це дорослим.)* Як вода впливає на життя рослин і тварин? Чи існує зв'язок між водою і ґрунтом? Для чого у ґрунті має бути волога?

Групова робота

Учитель:

– Ґрунт можна порівняти з тоненькою плівкою, яка вкриває земну поверхню, але без цієї плівки не було б ні рослин, які живуть на суші, ні тварин, ані людей. Давайте поміркуємо, чому. *(Кожна група отримує питання та час для його обговорення.)*

– Для чого ґрунт потрібен рослинам? *(У ґрунті рослини закріплюють своє коріння та вбирають із землі воду з розчиненими в ній речовинами.)*

– Яке значення ґрунту для тварин? *(Для багатьох тварин ґрунт є домівкою. У ґрунті живуть комахи та їхні личинки, черв'яки, кроти, землерийки. Тварини живляться рослинами, що виросли в ґрунті.)*

– Чи потрібен ґрунт людям? *(Без ґрунту не стало б продуктів харчування. Недарма кажуть, що земля дорожча від золота. Без золота люди жили б, а без ґрунту – ні.)*

Учитель:

– А повітря – це невидимий велетень, і про нього ми також рідко думаємо. Однак якби воно раптом зникло, то через

хвилину-другу все живе на Землі загинуло б, вода б закипіла й випарувалась, а все інше згоріло від палючих променів Сонця. Отже, повітря потрібне для життя людям, тваринам і рослинам. Крім того, воно ще й захищає Землю від космічного випромінювання та малих космічних тіл, які падають на землю, бо доки вони долетять до її поверхні, встигають згоріти в повітрі. Перевіримо, чи довго ми зможемо обійтись без повітря. Закрийте рот, ніс і переконайтесь, що жити без повітря неможливо. Коли ми дивимось на небо із землі, то бачимо, що воно голубе. Якщо підніматись вище, колір неба стає більш насиченим, синім, аж до фіолетового.

Пил, різні шкідливі гази, дим від пожеж і заводів, потрапляючи в повітря, забруднюють його і завдають шкоди організму людини, тому за чистотою повітря треба стежити. Якщо люди довго знаходяться в закритому приміщенні, то вміст кисню зменшується, а натомість збільшується вміст вуглекислого газу. У таких умовах людині важко дихати, вона може захворіти. Тому слід часто провітрювати кімнату. А щоб у наших містах і селах було чисте повітря, потрібно насаджувати дерева уздовж вулиць і на подвір'ях, створювати парки й сади, берегти ліси, адже вони виробляють кисень, яким ми дихаємо.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Діти в костюмах повітря, землі, сонця й води декламують вірші.

Перший учень:

Я – Сонце, велетень, зоря, світило!
Тримаю всі планети – ось в чім річ.
Я Землю всю промінчиком зігріло,
Й коли свічу – є день, як ні – то ніч.

Без світла і тепла життя б не стало,
Без Сонця холод, пустка і пітьма.
Хіба усього цього вам замало?
Без Сонечка завжди була б зима!

Усе життя – це казка безкінечна,
Де, як у казці, є добро і зло,
Довкілля чарівне, любов сердечна,
Хіба без Сонечка це все б було?

Другий учень:

Ось Сонечко з'явилося над світлом,
І стало видно, тепло – скрізь краса!
Все заквітчалось зеленню та цвітом,
На травах срібно виграє роса.

З'явилось Сонечко, і все живе радіє
І ніжиться в приємному теплі.
А сонце промінці гарячі сіє –
І стало весело та радісно землі.

Земля співає, і радіють люди,
Рослини, звірі і пташки малі.
Як Сонце є, тепло і світло буде,
Життя цвістиме на усій Землі.

Тепло і світло. Як без цього жити?
Без світла і тепла життя нема.
І доки буде Сонечко світити,
Минуть нас холод і страшна пітьма.

Третій учень:

А я – Земля! Чому ж я не казкова?
Усе життя – це казка чарівна!
Дивись, дитя, ось квіточка чудова,
А тут є інша, ось іще одна.

А ось жучок заліз собі на зілля,
У небі пташка пісеньку співа.
Навколо тебе чарівне довкілля,
Бо ж я планета гарна і жива.

Це я, Земля! А як без мене жити?
Усе б живе пропало назавжди.
У космосі вам добре всім летіти,
І поки є Земля – нема біди.

Четвертий учень:

Земля – планета голуба й красива,
І для усіх землян – великий дім,
В якому стільки казки, стільки дива!
І ми повинні мирно жити в нім.

Земля – космічна чарівна перлина,
Де є життя, це диво-дивина,

Де є рослини, звірі і людина.
Така планета в космосі одна!

Можливо, є ще й інші десь далеко,
Нам поки не дізнатися про них.
А на Землі весна! Летить лелека...
І стільки звуків радісних, живих!

А тут краса і стільки казки всюди,
А на Землі усе цвіте, бурлить....
Тут розум є, живуть розумні люди,
Планета всіх несе в космічні далі.

Куди? Куди? Куди вона летить?
Ми космонавти всі, що ж буде далі?
Як нам цікаво в цьому світі жить!

П'ятий учень:

А я – Повітря! Землю обіймаю,
Усю планету. Я повсюди є!
Усе живе я киснем напуваю,
А кисень всім-усім життя дає.

Без мене і хвилини не прожити
Ні в небі, ні на суші, ні в воді.
Не міг би і комарик полетіти,
Живе все б опинилося в біді.

Хоч я невидиме, та всім потрібне.
Даю життя, тому я чарівне.
Я велетенське і газоподібне,
Рукою ж не відчуєш ти мене.

Шостий учень:

Повітря і не видно, і не чути,
Але без нього нам не обійтись,
Не можна ні хвилиночки пробути.
Ось ти навколо себе подивись,

Все дихає: листочок і травичка,
Метелик, що над квіткою летить.
І дише рибка й рак, і дише річка...
Повітря треба кожному, щоб жить.

А он несуть вітри хмаринку білу,
Щоб дощик на поля й ліси пролить.

А он у небо пташка полетіла,
А без повітря ж як вона злетить?

Повітря – це велике диво, діти.
І все життя – це казка чарівна.
І кожній миті треба нам радіти,
Земля казкова, і вона у нас одна.

Сьомий учень:

А я – Вода! Я на планеті всюди!
Життя буяє, доки є вода.
Живуть рослини, і тварини, й люди.
А зникну я – прийде до всіх біда.

Засохне ліс, загинуть море й річка.
Пустеля стане всюди й суховій.
Без кольору і без смаку водичка,
А сила велетня в воді святій.

Як є вода, то й казка оживає,
Зелена вся планета і жива.
Росте травичка, квітка зацвітає.
Це справжня чарівниця – не слова.

Восьмий учень:

А вода – це справжнє диво!
Як прожити без води?
З нею ми завжди щасливі,
З нею в нас нема біди.

Є вода – ростуть рослини:
Ліс, сади, рясні поля.
Це чудово для людини
І радіє вся Земля.

Плавають в водичці діти,
Риби у воді живуть.
Розцвітають в лузі квіти,
І рясні дощі ідуть.

Кругообіг повсякчасно
На Землі вода веде.
Тож з водою всім прекрасно
І біди нема ніде!

VI. Включення в систему знань і повторення

VII. Рефлексія діяльності

На даному етапі уроку організується самооцінка учнями діяльності на уроці. На завершення фіксується ступінь відповідності поставленої мети і результатів діяльності та намічаються цілі наступної діяльності.

Тема. Скільки цікавого рідна природа може відкрити нам, шукачам?

Мета: поглиблювати знання правил поведінки в природі; розвивати пізнавальну активність, уяву, комунікативні навички учнів; виховувати гуманне ставлення до навколишнього світу.

Хід уроку

І. Самовизначення до діяльності

Вправа «Кольори весни»

Учитель просить дітей стати в коло. Пропонує по черзі назвати свій улюблений колір і об'єкт живої природи, пов'язаний із цим кольором.

Наприклад, зелений колір. Нехай учні назвуть об'єкти живої природи зеленого кольору: яблуко, листя тощо. Жовтий – сонце, лимон і т. д. Оранжевий – ... Фіолетовий *(учитель зазначає, що це завдання важче за попередні; школярі роблять висновок про те, що деякі кольори трапляються у природі рідше)*.

ІІ. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

ІІІ. Постановка навчального завдання

Учитель:

– Чи подобається вам бути шукачами, відкривачами таємниць природи? Поставте мету на сьогоднішній урок. Пропоную вийти на шкільне подвір'я і переконатися, як багато цікавого рідна природа може відкрити нам, дослідникам.

ІV. Побудова проекту виходу з утруднення

Дослідницька мандрівка «Які рослини ростуть на шкільному подвір'ї?».

Учитель:

– Перед тим, як іти мандрувати, пригадайте, що треба бути обережними, не виходити за межі шкільного подвір'я, дбайливо ставитись до природи тощо. Послухайте, про що сперечалися квіти на шкільній клумбі.

На одному квітнику росли півонія і нагідки. Півонія була найповажнішою, дуже гарною, духмяною. Ніхто не міг пройти повз неї, не замилувавшись чарівною квіткою. Нагідки були яскраво-руденькими, схожими на маленьке сонечко. А конвалія росла в тіні. Її майже не було видно, вона ховала свої ніжні білі дзвіночки під широким листям. Але всі, хто проходив поблизу, казали: «Ах, як чудово пахне конвалія!».

Півонія дуже сердилась:

– Її ж зовсім не видно, але всі знають, що вона є. Це неподобство!

Якось це почуло сонечко й каже:

– Ти така гарна, півоніє, але дурненька. Ще в давнину люди дізналися про чудові властивості конвалії. Саме завдяки запаху їй дали латинську назву, перший склад якої нагадує слово «кор», що означає серце. А все тому, що настій конвалії лікує серцеві захворювання.

Нагідки, які почули цю розмову, теж обізвалися:

– А в нас також є латинська назва – календула. Мазі, які з нас виготовляють, заживляють рани, а настоєм лікують шлунок і печінку.

Тут півонія закивала головою, кажучи:

– А моя назва латинською і українською звучить майже однаково – півонія. Я теж корисна квітка – лікую нервові розлади. Я заспокоюю людей.

Сонечко весело замахало промінчиками та сказало:

– От бачите, ви всі корисні й потрібні!

Групова робота

Далі вчитель знайомить дітей з рослинами, які зростають на шкільному подвір'ї. Повідомляє, що розрізняють дикорослі та культурні рослини, демонструє їх. Пропонує учням виконати такі завдання:

– Спостерігайте за рослинами на шкільному подвір'ї.

– Які з них низькорослі?

– Яка рослина найвища?

– Знайдіть улюблену рослину, складіть про неї загадку або вірш.

– Які культурні рослини називають зерновими? Чи можемо ми знайти їх на шкільному подвір'ї? Які зернові рослини вирощують на полях вашого рідного краю?

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Дидактична гра «Упізнай рослину за названими ознаками».

Учитель характеризує рослину, а діти впізнають її за вказаними ознаками та за можливості шукають її на шкільному подвір'ї.

«Квітковий годинник»

Учитель:

– Котра зараз година? Чи можете ви, не дивлячись на годинник, відповісти на це запитання? Якщо уважно спостерігатимете за квітами, птахами, Сонцем, то обов'язково навчитесь. Люди, тварини і рослини можуть «відчувати» час за допомогою біологічного годинника. Цей годинник без циферблата подарувала нам природа. Наприклад, птахи здійснюють сезонні перельоти. Вирушаючи за десятки тисяч кілометрів від рідних місць, вони завжди вчасно повертаються додому. Увечері комахи повертаються до місць розселення. У певний час дня розкриваються квіти, посилюється їхній запах. Навесні мешканці лісу пробуджуються від зимової сплячки.

Садівники добре знають, що в кожній місцевості деякі квіти щоденно відкриваються та закриваються в один і той самий час. У 1735 році шведський ботанік Карл Лінней запропонував використати це явище для створення квіткового годинника. Але спершу Лінней ретельно спостерігав за рослинами, записуючи, о котрій годині розкриваються чи закриваються їхні квіти. Він склав список із 50 рослин, які підказували час. Потім він зібрав ці рослини і висадив у себе в саду на спеціальну клумбу, розташувавши їх так, щоб можна було визначити час. Годинник працював навіть у холодні та похмурі дні!

Відтоді квіткові годинники можна побачити в багатьох ботанічних садах. Спробуйте провести спостереження за квітами й уточнити час їхнього цвітіння у вашій місцевості. *(Оскільки квітка «слухається» Сонця, час відкриття і*

закриття квітів у різних місцевостях дещо відрізняється.)

3-5 год – розгортаються квіти козельця лучного;

4-5 год – розкриваються квіти цикорію, шипшини, маку, гірчаку;

5-6 год – розгортаються квіти польової гвоздики й кульбаби;

6-7 год – розкриваються квіти картоплі, осоту польового, дзвіночків;

7-8 год – розгортаються квіти фіалки триколірної, латаття білого;

8-9 год – розкриваються квіти в'юнка, чорнобривців;

9-10 год – розгортаються квіти нагідки, мати-й-мачухи;

11-12 год – закриваються квіти осоту;

13-14 год – закриваються квіти картоплі;

14-15 год – закриваються квіти маку, кульбаби, цикорію;

15-16 год – закриваються квіти льону, фіалки триколірної;

16-17 год – закриваються квіти нагідок;

17-18 год – закриваються квіти мати-й-мачухи;

18-19 год – закриваються квіти латаття білого, гвоздики;

19-20 год – закриваються квіти шипшини, жовтцю;

20 год – розгортаються квіти запашного тютюну.

Робота в парах

Учитель пропонує учням створити проект власного квітника, де потрібно розселити квіти так, щоб вони утворили квітковий годинник.

Гра «Як звучить довкілля»

Спочатку вчитель пропонує дітям послухати веселу дитячу пісеньку «Звуки природи».

Учитель:

– Розгляньте об'єкти довкілля. Які з них утворюють звуки? Плесніть у долоні, якщо предмет утворює чи видає звук, і підніміть руку, якщо не створює. *(Камінець, листочок, гілка, пташка тощо.)*

VI. Включення в систему знань і повторення

Гра «Вірю/не вірю»

Учитель готує висловлювання, які описують явища довкілля, а школярі поділяються на групи залежно від того, чи вважають вони ці висловлювання істинними або хибними. Деякі висловлювання здаються хибними тільки на перший погляд,

тому вчитель просить дітей бути уважними.

– Улітку падає сніг.
– У пустелі випав дощ.
– Узимку дощить.
– У морі сухо.
– Навесні листя пожовкло.
– Узимку зацвіли квіти.
– Камінь – це предмет живої природи.
– Рослина – це предмет живої природи.
– Узимку буває холодно.
– Улітку буває холодно.
– Улітку буває спекотно.
– Кульбаби зацвітають навесні.
– Кульбаби зацвітають пізно восени.
– Ліс навесні наповнюється пташиним співом.
– Ліс восени замовкає.
– Пшеницю вирощують на квітнику.

VII. Рефлексія діяльності

На даному етапі уроку організується самооцінка учнями діяльності на уроці. На завершення фіксується ступінь відповідності поставленої мети і результатів діяльності та намічаються цілі наступної діяльності.

Тема. З якого лісу гілочка?

Мета: формувати уявлення учнів про різницю між листяними та хвойними рослинами; розвивати інтерес до дослідницької діяльності; виховувати співчутливість, шанобливе ставлення, любов до природи.

Хід уроку

І. Самовизначення до діяльності

Гра в колі «Побажання рослинам»

Учитель тримає в руках скриньку, учні по черзі беруть із неї малюнки плодів, відгадують, із якого дерева цей плід, і висловлюють рослині побажання.

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

III. Постановка навчального завдання

IV. Побудова проекту виходу з утруднення

Учитель:

– Чи легко вам було відгадувати назви плодів? Поставте мету на сьогоднішній урок.

Читання казки «Справжні друзі»

Жила-була ялиночка на ім'я Алінка. Біля неї росла берізка Аліска. Вони були подругами, разом зустрічали Сонце, слухали спів пташок.

Одного разу вночі підкралась до них зла чаклунка, промовила:

– Ви не будете більше подругами! – та й змахнула рукою. Після цього між деревцями з'явився пень. Аліска заплакала, а Алінка сказала:

– Не плач, я викорчую цей пеньок.

– Як ти зможеш це зробити? – здивувалась подруга.

Ялинка виштовхнула пень своїм корінням, і знову берізка Аліска з ялинкою Алінкою були разом. Ось що таке справжня дружба!

Учитель:

– Про які дерева мовилось у казці? Що в них спільного і чим вони відрізняються?

– Усі рослини розподіляються на дерева, кущі й трав'янисті рослини. Різниця між ними полягає, перш за все, у зовнішньому вигляді. Але щоб краще пізнати світ рослин, варто звернути увагу на інші відмінності. Погляньте, будь ласка, на малюнки (завдання 1, с. 55). З якого лісу гілочка? Якщо гілочка з хвойного лісу, зафарбуйте рамку зеленим кольором, а якщо з листяного – жовтим.

– Чим відрізняються ці рослини? (Завдання 7, с. 59.) Дерева і кущі можуть бути листяними та хвойними. Листяні дерева скидають листочки восени, а навесні в них виростає нове молоде листя. Хвойні дерева замість листочків мають зелені голочки. Узимку ці дерева не скидають листочків. Їх називають вічнозеленими, тому що замість одних голок у них відразу виростають нові, а нам здається, що хвойні дерева зелені завжди. Зараз ви будете відгадувати загадки

про різні рослини та визначати, до листяних чи до хвойних вони належать.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Робота із загадками

Червоні крапельки висять,
Тільки кісточки лежать.
Знають добре краплі ці
І дорослі, і малі. *(Вишні.)*

Має родичка ялинки
Неколючі голочки.
Але взимку, як листочки,
Опадають всі вони. *(Модрина.)*

Живе один батько і тисячу синів має,
Всім синам по шапці справляє,
А сам шапки не має. *(Дуб.)*

Сніг її не налякає,
І на спеку не зважає.
Зеленіє навіть взимку,
Має з голочок хустинку. *(Сосна.)*

У зеленім кожушку, в кістяній сорочці
Я росту собі в ліску, всі зірвати хочуть. *(Горіх.)*

Має повно колючок,
Мов зелений їжачок,
А в зимові гарні свята
Має ще й прикрас багато. *(Ялинка.)*

Гра «Дослідники»

Діти отримують тіні рослин *(темні силуетні зображення)* і відгадують, якій рослині відповідає ця тінь, хвойна вона чи листяна тощо.

Робота в парах

Діти отримують малюнки. За допомогою зображених на них дерев визначають пору року. Називають відповідні природні явища *(листопад, цвітіння й т. д.)* і пояснюють їх.

VI. Включення в систему знань і повторення

Інтерактивна вправа «Так чи ні»

1. Дуб – листяне дерево (+).

2. Ялиця – листяне дерево (–).
3. Хвойні дерева відрізняються від листяних хвоєю (+).
4. Листяні не мають коріння, а хвойні мають (–).
5. У хвойних і в листяних є стовбур, коріння, гілки (+).
6. У листяних замість плодів – шишки (–).

Робота в групах

Складіть казку «Про що мріє ялинка перед Новим роком».

VII. Рефлексія діяльності

На даному етапі уроку організується самооцінка учнями діяльності на уроці. На завершення фіксується ступінь відповідності поставленої мети і результатів діяльності та намічаються цілі наступної діяльності.

Тема. Які тварини мешкають у твоєму краї?

Мета: розширити й деталізувати знання учнів про різноманітність тварин рідного краю, про природне середовище їх існування, поглибити уявлення школярів про тварин, які живуть поряд із людиною; розвивати вміння аналізу, синтезу, порівняння та класифікації, увагу, спостережливість, мовлення учнів; виховувати бережне ставлення до світу тварин, розуміння їхньої важливості, практичної цінності для людини.

Хід уроку

І. Самовизначення до діяльності

Гра «Упізнай тварину за описом»

Діти сидять у колі та імітують рухи тварин, про яких іде мова.

– Це невеличка тваринка. Спина в неї вкрита не шерстю, а колючими голками. У разі небезпеки вона швидко згортається в колючий клубок із 6-8 тисяч голок. Розгорнути цю тваринку не під силу навіть дорослій людині – настільки розвинені в неї спинні м'язи. Лише вода примушує її розпрямитись. Цю властивість прекрасно використовує хитра лисиця. *(Їжак.)*

– Ці птахи – санітари лісу, адже вони знищують величезну кількість комах-шкідників. Дзьоб є знаряддям для добування корму. Язик із зазублинами далеко висовується з рота, тому вони можуть діставати їжу зі щілин. Цих птахів у наших лісах небагато, тому вони потребують охорони. *(Дятел.)*

– Без нього не обходиться жодна казка про тварин. Його завжди змальовують як боягуза. Проте завдяки лякливості й обережності він рятується від своїх численних ворогів. *(Заєць.)*

– Постійний персонаж мультфільмів, у природі він – розумний, спритний, витривалий і сильний хижак. Живиться переважно м'ясом диких тварин. За нічне полювання здатен подолати відстань до 100 кілометрів. У природі ці тварини є санітарами лісу. Полюючи, вони ловлять хворих і ослаблених тварин, оздоровлюючи все стадо. *(Вовк.)*

– Недарма в казках я найперша хитрунка. Хитра я й насправді. Одурюю птахів. Коли нічого не вполювала і голодна, лягаю на бік, заплющую очі й лежу, наче мертва, не ворухнуся. Підлетить допитлива ворона чи сорока і потрапить до мене в лапи. Так і собак ми дуримо, коли не можемо від них утекти. Лапи в мене не мерзнуть ніколи, бо всі вони покриті шерстю, наче черевиками, хвіст під час пересування править за руль. Гавкаю, як молодий пес. Щоб бути ситою, за день я повинна з'їсти 20 мишей. *(Лисиця.)*

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

III. Постановка навчального завдання

Гра «Хто де живе»

Діти продовжують роботу в колі. Учитель запитує всіх учнів по черзі, які тварини мешкають у їхньому рідному краю *(у полі, на луках, у річці, у лісі)*. Школярі згадують назви цих тварин. Той, хто не зміг назвати тварину, залишає гру. Перемагає той, хто останнім залишився в колі.

Учитель:

– Чи легко вам було грати в цю гру? Чому? Поставте мету на сьогоднішній урок.

IV. Побудова проекту виходу з утруднення

Учитель:

– Територія нашого краю лише частково вкрита лісами.

Іншу частину займають ділянки, вільні від дерев. На них багато сонячного світла. Тому люди влаштували там поля для вирощування зернових культур та овочів. Здогадайтесь, кого приваблюють своїми плодами поля? А хто полює на гризунів? *(Сова, лисиця, їжак, шуліка.)*

– Луки – це місце поблизу водойм. Там також багато сонячного світла, ще й волога земля. Тому там багато трав і квітів. Яких тварин приваблюють соковиті квіти? *(Комах.)*

– А що ви можете сказати, вислухавши таку історію:

Одному маленькому лисеняті набридло бути лисеням – воно захотіло стати пташкою. Підійшло до урвища коло річки й, не вагаючись, стрибнуло вниз.

Летіло лисеня, летіло між качок і ластівок, і в нього дуже добре виходило бути пташкою.

Але раз – і лисеняті довелося стати рибкою, бо воно впало в річку.

– Бррр! – подумало лисеня, – наступного разу, коли буду перетворюватись на пташку, дочекаюся, щоб вода в річці потеплішала...

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Читання та обговорення оповідання «Як з'явилися свійські тварини?» (завдання 3, с. 65).

Гра «Посели тваринку»

Учитель:

– Кожна свійська тварина живе в особливому будиночку. Скажіть, як вони називаються?

Корові – корівник;
свині – свинарник;
коням – стайня;
вівці – кошара;
собаці – будка.

Гра «Чиє дитинча?»

Учитель:

– Людина постійно піклується про свійських тварин: годує, чистить, стежить за їхнім здоров'ям. Улітку заготовляє для них корм, до настання холодів утеплює житла. Узимку й навесні у свійських тварин народжуються дитинчата. Чи знаєте ви, які в кого дитинчата?

Учитель називає дорослу тварину, а діти – дитинчат цієї тварини:

свиня – поросята;
корова – телята;
качка – качата;
вівця – ягнята;
кішка – кошенята;
кінь – лошата.

VI. Включення в систему знань і повторення

Гра «Лісові характери»

Учитель просить учнів написати на аркушах, хто серед тварин:

– найголовніший;
– найхитріший;
– найсильніший;
– найсміливіший;
– найдобріший тощо.

Потім просить учнів пояснити власні думки.

Гра «Чия це пісня?»

– «Цвірінь-цвірінь!» – горобець;
– «Кар-кар!» – ворона;
– «Ф'ю, ф'ю!» – синиця;
– «Ку-ку!» – зозуля;
– «Тьох-тьох!» – соловей;
– «Угу-угу!» – сова.

VII. Рефлексія діяльності

На даному етапі уроку організується самооцінка учнями діяльності на уроці. На завершення фіксується ступінь відповідності поставленої мети і результатів діяльності та намічаються цілі наступної діяльності.

Урок **«Що таке зоопарк?»** можна провести у формі свята, де діти в костюмах тварин будуть ділитися цікавою інформацією про їхнє життя в зоопарку, виконуватимуть пісні про тварин, танцюватимуть танці, які імітують рухи тварин *(наприклад, «Танець пінгвінів»)*, організують тимчасовий власний «зоопарк» *(домашні папуги, морські свинки й т. д.)* та виступи з домашніми улюбленцями.

Тема. Чому рослини і тварин необхідно захищати?

Мета: формувати уявлення учнів про поняття «Червона книга», «зникаючі та рідкісні рослини», розширювати знання школярів про красу й неповторність рослинного і тваринного світу рідного краю; розвивати логічне мислення, пам'ять, мовлення дітей; прищеплювати любов до природи, виховувати дбайливе ставлення до рослинного і тваринного світу рідного краю.

Хід уроку

І. Самовизначення до діяльності

Для створення позитивного настрою вчитель читає вірш:

Поглянь довкола – скільки тут краси!
Чудові квіти, птахи і ліси,
Будинки, вулиці, звірята,
Собори, річки і малята.
Щоб з користю пройшло дозвілля,
Ми будемо вивчати,
Як берегти довкілля.

ІІ. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

Учитель:

– Підніміть руки ті, хто любить ліс. Чому та за що ви його любите? Чи часто ходите відпочивати до лісу?

Слухання та обговорення вірша «Зламана гілка»

Зламана гілка

Зламав Івасик гілку ясеневу
і кинув геть, коли награвся нею.
Веселий він побіг собі додому.
Вона ж лежить на гнилищі рудому.

В самотині зітхає гілка тяжко.
Уже на ній не сяде більше пташка.
Вже вітерець її не захитає,
«Хитати ще?» – її не запитає.

В її прожилках не бродити соку,
не гріти мрію ніжну і високу.
Івась у ліжку спить спокійно, тихо.
Невже не знає він, що скоїв лихо?

(А. Бортняк)

III. Постановка навчального завдання

Учитель:

– Діти, як ви гадаєте, чи правильно вчинив Івась? А хто більше за всіх загрожує природі? Сумно це визнавати, але людина може бути природі не тільки другом, а й ворогом. Чому люди не цінують і не вміють дорожити природою? Поміркуйте, чому дбати про природу повинна кожна людина? Поставте мету на сьогоднішній урок.

IV. Побудова проекту виходу з утруднення

Читання й обговорення оповідання В. Сухомлинського «Хлопчик і дзвіночок конвалії».

Учитель:

– Якими будуть ваші дії, коли ви побачите, що діти зривають у лісі первоцвіти? *(Не можна зривати великі букети квітів, плести багато вінків. Красивими квітами краще милуватись у природі, а не знищувати їх.)* І справді: зникнуть рослини – загине краса, яку люди віками оспівували в піснях, віршах. Чи краса – єдина користь від рослин? Яку ще користь вони приносять?

Групова робота

Учитель роздає ілюстрації кожній групі учнів. Проаналізувавши ці малюнки, діти мають прийти до висновку, що рослини:

- очищують повітря;
- дають людині їжу;
- є матеріалом для виготовлення паперу й меблів;
- використовують у будівництві;
- лікують людей;
- зберігають вологу;
- дають затінок у спеку;
- дарують людям красу.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Розв'язування екологічних задач

1. У подорож вирушило 10 туристів. Скільки загине квітів, якщо кожен зірве по 3 квітки?

Учитель:

– У народі кажуть: одна людина в лісі залишає слід, сто

людей – стежку, а тисячі – пустелю.

2. Якого свята бояться дерева? Чому?

Учитель:

– Уявіть собі чудове, горде дерево, яке росло багато років, щоб в одну мить загинути заради чиєїсь примхи. А що залишиться на його місці в лісі? Самотній пеньок? Тисячі таких самотніх пеньків з'являються в наших лісах після зимових свят. Для чого потрібні ялинки? Лише для того, щоб їх рубали напередодні Нового року? Яка користь від дерев у природі? Вони очищують повітря, у горах своїм корінням зміцнюють ґрунти та утримують вологу, запобігають паводкам, слугують житлом для тварин і птахів, є окрасою парків, виділяють кисень навіть узимку.

Кожного тижня на Землі зникає один вид рослин. Багато рослин, які раніше зустрічалися дуже часто, зараз майже зникли. Їх занесено до Червоної книги.

Що ж це за книга? Червона книга – це сигнал небезпеки, заклик для всіх дітей і дорослих: «Допоможіть!». Книгу названо червоною, бо вона подібна до червоного сигналу світлофора, покликана будити в людей тривогу за долю природи: «Зупинись, людино! Подумай! Будь обережною!».

До неї занесено багато рослин, серед яких і конвалія. З кожним роком у наших лісах стає все менше цих ніжних, запашних квітів. Перші вісники весни – підсніжники – стали такими ж рідкісними. А ще ряст, латаття біле, сон-трава, шафран, черемша, синьоока проліска. В Україні їх понад 540 видів.

Природа – це наше життя. Основу живої природи складають рослини. Вони дають їжу й кисень усім живим істотам. Та не лише рослинам шкодить людина – до Червоної книги також занесено тварин, що зникають.

Учені підрахували: тільки за останні 200 років повністю знищено більше двохсот видів тварин. У наші дні тварини гинуть іще швидше. І все тому, що люди грубо втручаються в життя тварин. Вони страждають більше за інших: метелики через свою красу, хижі птахи через неправильне розуміння їх ролі в природі, жаби – через те, що людям не подобається їхній зовнішній вигляд. Що треба робити для того, щоб кількість тварин не зменшувалась? Головне правило – не полювати

на рідкісних тварин, не ловити, не лякати їх, не кричати в лісі, не чіпати пташиних гнізд. Важливо не кривдити нікого, навіть найменших жучків. Для збереження куточків незайманої природи створено заповідники. Там заборонено вирубувати дерева, кущі, збирати й витоптувати трав'янисті рослини. Не дозволяється полювати на звірів, птахів, ловити рибу, метеликів, інших тварин.

Рідкісні та зникаючі рослини і тварини, яких у природі залишилось дуже мало, занесено до Червоної книги України. Їх охороняють у заповідниках.

Довкілля – наше природне оточення. Від забруднення воно страждає і хворіє: погіршуються умови життя рослин, тварин і самої людини. Щоб вижити, люди повинні зберегти природу Землі.

Про охорону природи дбає наша держава – Україна. Заводи і фабрики переобладнують так, щоб вони не забруднювали повітря, воду і ґрунт.

Потрібно дбайливо ставитись до природи самому й нагадувати про це старшим. Розказувати своїм батькам, про що ви дізналися на уроках навколишнього світу. Просити дорослих допомогти зробити й розвісити годівниці, шпаківні. Разом обгородити мурашник, розчистити джерельце. Посадити дерево, кущ, квіти біля свого будинку і доглядати за ними. Тоді шумітимуть ліси, лунатиме пташиний спів, а в містах буде чисте повітря. Дорослі й діти мають берегти природу там, де вони живуть, працюють і відпочивають. Що б ви не робили, спочатку подумайте, чи не зашкодите цим природі. Вища розсудливість – залишити цей світ у такому вигляді, у якому ми його застали.

Робота в парах

Складання усної розповіді про власну участь в охороні природи місцевості, де живуть учні.

Практичне завдання: збирай ягоди калини, бузини, насіння клена, ясена, бузку, лободи, кавунів. Ними ти будеш підгодовувати взимку птахів. Зберігай корм у сухому місці.

VI. Включення в систему знань і повторення

Робота в групах

Складання правил поведінки у природі.

Учитель:

– Чому необхідно захищати рослини і тварин? Що треба зробити, аби зберегти довкілля й не зашкодити природі, наприклад, у лісі, де ми дуже любимо відпочивати?

Об'єднайтесь у групи, обговоріть цю проблему і зафіксуйте запропоновані правила на папері, позначаючи кожне правило символічним малюнком *(наприклад, перекресленний вогонь – «не розпалювати багаття»)*. Створіть символічну пам'ятку «Як треба поводитись у лісі».

Можна запропонувати учням готові значки, які вони розшифровують, вирізають і приклеюють на аркуш паперу. На основі цих значків діти формулюють правила поведінки у довкіллі. Інші правила, які не мають графічного оформлення, можна просто зачитати. Учитель запитує, чому кожне правило є необхідним, як воно допомагає зберегти життя людини і не зашкодити довкіллю.

Правила поведінки серед природи

Не залишати сміття після себе на природі.

Не викидати сміття у водойми.

Не розводити багаття у невстановленому місці.

Не ламати гілок дерев і кущів.

Не пошкоджувати кору дерев і кущів.

Не зривати квітучих рослин.

Не ловити комах, не знищувати павуків, жаб.

Не ловити диких тварин і не забирати їх додому.

Не руйнувати пташиних гнізд, не чіпати їх.

Не вмикати голосно музики.

Не кричати без потреби на природі.

Не виривати кущики ягід із корінням.

Не виривати з корінням гриби.

Не чіпати мурашники.

Не розмовляти голосно на природі.

Не куштувати нічого незнайомого.

Робота в парах або групах

Виготовлення знаків для охорони природи.

Учитель:

– Кожен із нас має дотримуватись правил збереження довкілля *(наприклад, не смітити, сортувати сміття, економити воду)*, спроможен захистити дерево чи тваринку, зробити знак, який нагадуватиме про важливість збереження природи. Які знаки ви поставили б у школі або біля школи? Оберіть геометричну фігуру для виготовлення такого знака. Намалюйте ці символи *(наприклад, «Не сміти!», «Сортуй сміття!», «Бережи воду!»)*. Розташуйте їх у школі та на шкільному подвір'ї.

VII. Рефлексія діяльності

Учитель:

– Будьте Людьми, щоб наша матінка Земля могла пишатися своїми дітьми, а не боротися проти них!

Країн так багато, планета єдина.
Її зберегти має кожна людина.
Щоб сонця і неба дим-смог не заслав,
щоб від нечистот океан не стогнав.

Щоб серце раділо від цвіту й краси,
щоб зір милували поля і ліси,
травиця зелена, річок глибина…
Країн так багато – планета ж одна!

Казав мудрець – живи, добро звершай,
та нагород за це не вимагай.
Хай оживає істина стара:
Людина починається з добра.

Додатковий матеріал

Зелені сусіди

– Піду до криниці, – брязнув відром дід Іван. Світланка затанцювала:

– І я, і я з тобою! – зазирнула у відро. – О! – здивувалася. – Тут ще скільки води…

– Свіженька смачніша, – усміхнувся дід до онуки.

– А цю ми подаруємо нашим зеленим сусідам, – і шугнув застояну воду за ворота.

– А казав, сусідам подаруємо…

– Зеленим сусідам, онучко, зеленим. Вони он зразу ж за

ворітьми й живуть. Бачиш? І подорожник, і ромашка…

– Вигадник ти, дідусю! Це ж бур'яни!..

– Все одно сусіди. І приязні, і доброзичливі… Більшість…

Пішла Світланка з дідусем до криниці. Потім допомагала мамі полоти цибулю на городі, гралася з капловухим Бровком біля його будки. А по обіді вийшла за ворота, постелила на зеленому моріжку стару бабину хустку і примостилася на ній з книжкою.

Читала-читала Світланка, і раптом чує – хтось вітається:

– Добридень, дівчинко!

Озирнулася довкола – нікого немає. Подумала, що то їй так здалося.

(Євген Шморгун.)